

VRT OB PLEČNIKOVI HIŠI IN NJEGOVA PRENOVA

OPIS PROSTORA IN OBJEKTA

Leta 1915 je Plečnikov brat Andrej za skupno življenje treh bratov in sestre v trnovskem predmestju v Ljubljani, ob Karunovi ulici 4, kupil staro vrstno hišo z vrtom. Do družinskega življenja ni prišlo, v hiši je ostal le arhitekt Jože Plečnik, ki se je vanjo za stalno naselil leta 1921, potem ko je bil imenovan za profesorja na novoustanovljeni Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani.

Hiša in vrt sta z dograjevanjem svojo podobo spreminjala več let. Plečnik je dal k hiši leta 1924 prizidati valjasti enonadstropni prizidek, pokrit hodnik leta 1926 in verando 1927.¹ Posestvo je leta 1928 povečal še z dokupom sosednje hiše na Karunovi ulici 6 in s prizidavo zimskega vrta leta 1929. Plečnik in njegova gospodinja sta živela v prvotni hiši, vrtnar z družino pa v dokupljeni hiši.²

Stara pritlična primestna hiša z majhnimi okenskimi odprtini bivalnih prostorov ni imela povezanih z vrtom. Plečnik je dal verjetno prav zato k hiši prizidati objekte z velikimi steklenimi površinami, ki omogočajo neposreden pogled na vrt oziroma bivanje v povezavi z odprtim prostorom (Sl. 1).

Plečnikov sodelavec Anton Suhadolc v svojih spominih piše, da je Plečnik za pomenkovanje ob sončnih dneh spomladi in jeseni na verando prinesel mizo in nekaj

Darja Pergovnik

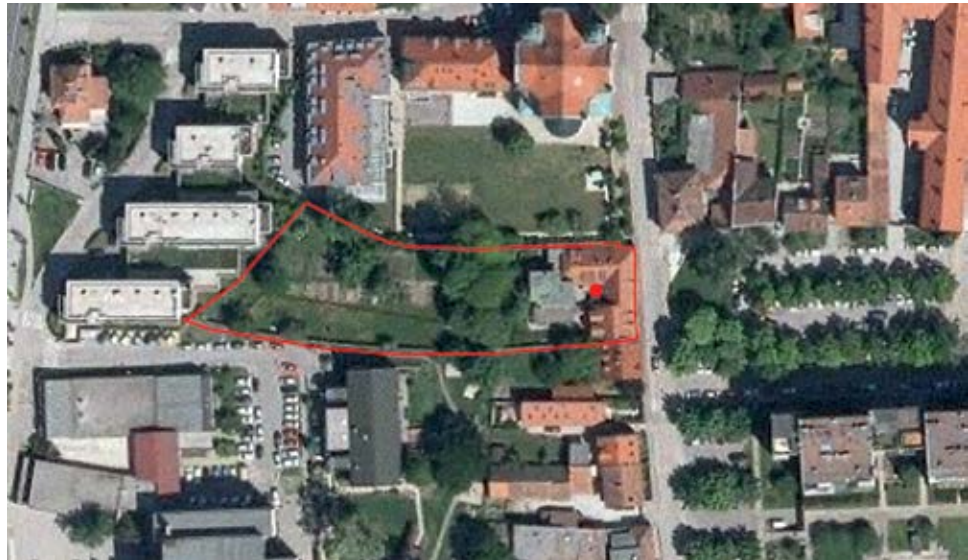

1. Pogled z vrta na hišo z valjastim prizidkom z balkonom, verando in zimskim vrtom, 1957

¹ Hrausky, Koželj, Prelovšek, *Jože Plečnik, Dunaj, Praga, Ljubljana*, str. 94.

² Krečič, *Plečnikova hiša*.

2. Ljubljana – Plečnikova hiša, EŠD 345

stolov.³ Okna in balkon na valjastem prizidku omogočajo opazovanje vegetacije na vrtu in sosednjih vrtovih oziroma odprte krajine v daljavi. Plečnikov komentar ob pogledu na hišo in vrt v času obiska prijateljice, farmacevtke Emilije Fon iz Kostanjevice, s katero sta si dopisovala med letoma 1930 in 1955, je bil: *»Kaj ni lepo tukaj? Kaj si morete misliti lepšega, kot pogled na vrtove? Jaz sem bogat, jaz sem veleposestnik.«*⁴ Hiša ne izkazuje mogočnosti, zato se poudarjen pomen, omenjen kot občudovanje, bogastvo in veleposest, lahko nanaša predvsem na vrt, ki mu je Plečnik v letih nastajanja, oblikovanja in preoblikovanja posvečal veliko pozornosti. Po vojni, leta 1946, se je njegov optimizem spremenil: *»... Jaz uživam moj vrt samo iz okna – redko kdaj ga prekoračim – ne maram se stikati z ljudmi ... «*⁵

Pogled z verande na vrt

³ Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 145.

⁴ Petruša Štrukelj, *Pisma Jožeta Plečnika Emiliji Fon*, str. 46.

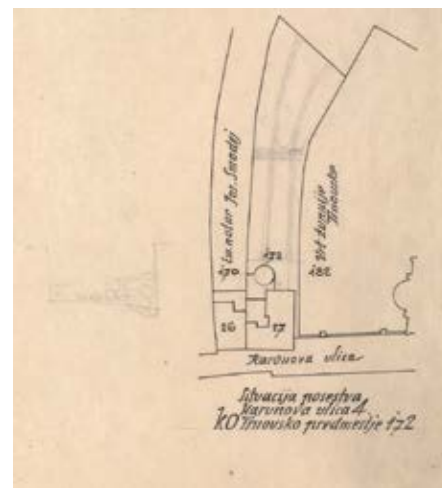
⁵ Prav tam, str. 132.

Hiša z vrtom na Karunovi ulici 4 in 6 je vpisana v register kulturne dediščine Ministrstva za kulturo RS kot Ljubljana – Plečnikova hiša, z evidenčno številko dediščine EŠD 345, za katero velja *Odlok o razglasitvi del arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani za kulturne spomenike državnega pomena* (Uradni list RS, št. 51/09), (Sl. 2).

ZASNOVA VRTA

Plečnikova obulična vrstna hiša je bila zgrajena na vzdolžni parceli, ki na severni strani meji z vrtom trnovske župnije za trnovsko cerkvijo, na južni strani z vrtom sosednje hiše, na zahodni strani pa se je parcela nadaljevala v odprto krajino. Dostop na vrt je mogoč neposredno z ulice ter iz verande in veže, ki je med valjastim prizidkom in zimskim vrtom. Hkrati z dograjevanjem hiše je nastajal tudi vrt, ki predstavlja Plečnikovo prvo tovrstno delo. V skladu z videzom hiše in njegovim značajem je tudi vrt manj ambiciozno zasnovan. Podrobnejši načrt za ureditev vrta ne obstaja, njegova večosna zasnova je vidna le na katastrski situaciji posestva (Sl. 3).

Vrt je nastajal postopno in spontano, razdeljen je v štiri programske sklope. Ob severni strani hiše, od vhoda s Karunove ulice do vhoda v hišo in verando, poteka pokrit hodnik, ki se izteče v tlakovan plato v prvem delu vrta. Tlakovani del ob hiši se s štirimi potmi v drugi del vrta nadaljuje z grmovno in drevesno vegetacijo. V drugem, okrasnem delu so zasajeni trajnice, grmovna podrast in drevesa, med njimi je na tratnem delu skalnjak. Okrasni vrt se nadaljuje v tretji del, v zelenjavni vrt in del s sadnimi drevesi, ki se s tratno ploskvijo navezuje na četrti del, ki je ob

3. Katastrska situacija posestva Karunova ulica 4, z vrisano zasnovo vrta
(izrez iz Plečnikovega načrta, maj 1923)

Pogled iz zimskega na zunanji vrt

zahodni meji parcele zaključen z drevoredom. Vrt ni bil ograjen, fizično in vidno je prehajal na sosednje vrtove, kjer so na mejah postavljeni in ohranjeni le stebrasti nosilci za ograjo. Opečna ograja, z lapidarijem s stebri in balustri ob južni strani vrta, je bila postavljena v devetdesetih letih, ob prenovi Tromostovja.

ANALIZA KRAJINSKE ZGRADBE VRTA

STRUKTURNE ZNAČILNOSTI

Vrt je strukturno zasnovan s tlakovano ploskvijo ob hiši, ki z linijami poti prehaja v osrednji plastoviti volumen nizke, srednje visoke in visoke vegetacije okrasnega dela vrta. Sledi ploskovita tekstura zelenjavnega vrta, z robnim volumnom sadnih dreves. Nadaljuje se s tratno ploskvijo, ki jo prečno omejuje drevored kot linijski zaključni volumen.

KOMPOZICIJSKE ZNAČILNOSTI

Kompozicijska zasnova vrta je asimetrična, večosna in v osnovi štiridelna. Vstopni pokrit hodnik, tlakovan s pravokotnimi ploščami in obrobljen s cevnimi robniki, mimo vhoda v hišo in verando osno vodi do tlakovanega dela vrta. Pravokotni plato ob verandi je v nepravilnem vzorcu tlakovan z različnimi ploščami, kjer je robno postavljen steber. V osi stebra je kot pendant pred prizidkom postavljen manjši steber z vazo. V zamaknjeni osi hodnika je bil postavljen drog – jambor – za zastavo, od tam se nadaljuje pot, ob kateri je bil ob obeh straneh simetrično postavljen latnik z vertikalnimi nosilci. Ob poti je bil postavljen tudi okrogel kompostnik. Prav taki okrogli zbiralniki vode so po spontanem principu postavljeni na več mestih v vrtu. Ob poti je nameščena klop, ki je s hrbtnim delom postavljena ob mejo župnijskega vrta, prednji del pa je orientiran na okrasni vrt s skalnjakom, pred katerim je bil v osi manjšega stebra z vazo postavljen stebrič (Sl. 4).

Okrasni vrt je členjen s štirimi osno vzporednimi, različno tlakovanimi in različno dolgimi potmi, ki se iztečejo na prečno povezujoči poti. Hierarhija poti je nakazana z namestitvijo prvin ob poti in načinom tlakovanja. Prva, najdaljša, ki poteka v osi hodnika, ima v začetnem delu obrobe iz cevi in hojnico iz kvadratnih plošč, položenih v pesek. Pot se v peščeni izvedbi osno nadaljuje do konca vrta. Osrednja pot, speljana v osi valjastega prizidka, je peščena. Tretja pot, ki poteka v smeri južne fasade, je v začetnem poteku tlakovana s kvadratnimi ploščami, v nadaljevanju je prav tako peščena. S hojnico v pesku je tlakovana tudi najkrajša pot, ki z dvorišča hiše Karunova ulica 6 poteka mimo zimskega vrta in se izteče v trati ob okrasnem vrtu. Tudi ob tej poti je bil postavljen latnik. Ob hiši je med prizidkom in zimskim vrtom peščena površina s hojnico, ki je ob vzporednem

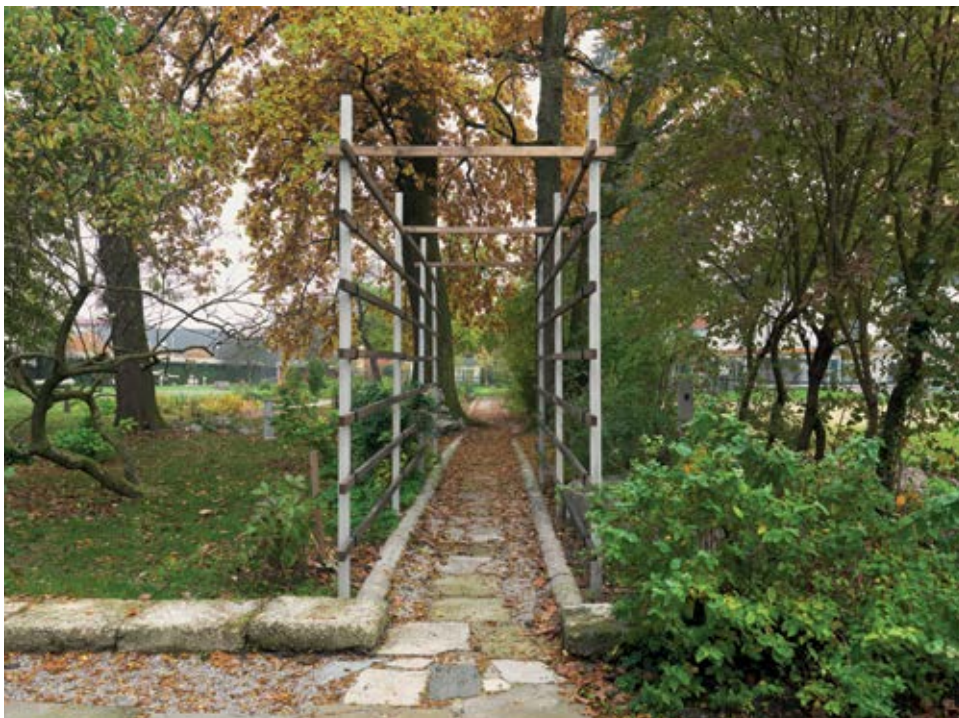

4. Pogled na vrt s tlakom, stebričem z vazo, potmi, jamborom, latnikom, kompostnikom, klopjo, stebričem pred skalnjakom in čebelnjakom, 1957

robu okrasnega vrta omejena z dvignjenimi robniki iz pravokotnih plošč. V okrasnem delu vrta so robno zasajene trajnice, ki v višji sloj prehajajo z grmovno in drevesno zarastjo, razmeščeno v spontanem organskem vzorcu. Sledi zelenjavni vrt s tratnim delom, ki ga v prečni smeri kot zelena kulisa zaključuje drevored.

OBLIKE PROSTORSKEGA REDA

Na Plečnikovem vrtu je mogoče prepoznati oblike prostorskega reda, kot so perspektiva, poudarek, zaporedje, dominanca, kontrast in ponavljanje. Ob vstopu s ceste v pokrit hodnik je vzdolžni pogled perspektivično usmerjen v zeleno kuliso

Osno usmerjen pogled od hiše proti vrtu, 2015

vrta. V tlakovanem delu je kot vertikalni poudarek postavljen steber s križem, ki pogled usmerja na zvonik trnovske cerkve. Ob poti, ki predstavlja nadaljevanje hodnika, je bil postavljen latnik, ki je s perspektivnim učinkom poudarjal globino vrta. Štiri vzporedne poti ustvarjajo ritmično zaporedje in osno usmerjenost pogledov v vrt, ki mu dominira asimetričen volumen vegetacije okrasnega vrta. Med volumnom dreves in tratno ploskvijo so vzpostavljeni strukturni, teksturni in tonski kontrast. Vrt je zaključen z drevoredom, tvorijo ga drevesa, ki so zasajena v ponavljajočem ritmu (Sl. 5).

VEGETACIJSKE PRVINE

Najpomembnejšo prvino v vrtu predstavlja vegetacija, ki je bila posajena spontano in postopoma; spreminjala se je v odvisnosti od časa in urejanja. Ena prvih rastlin, ki je bila zasajena na vrtu Plečnikove hiše, je bila divja trta, s katero je obraščena hiša. Razrast trte je predstavljal znamenitost, ki jo v spominih na Plečnika omenja tudi Anton Suhadolc: *»Pri svoji hiši je najprej zasadil enpelopsis (divja trta), ki se je zelo razrasel, ko je bil Plečnik še živ. V drugi verandi je speljal po vsem prostoru vinsko trto.«*⁶ (Sl. 6).

Vinska trta je bila razraščena v vhodni verandi in zimskem vrtu na južni strani vrta. Emilija Fon, s katero si je Plečnik dopisoval 25 let, mu je priskrbela različne rastline za vrt, med drugimi tudi trto. Gojil je več različnih sort trte. Plečnik 11. oktobra 1933 takole piše Fonovi: *»Dve verandi imam /:pri meni je "jako na panskem sidle" (Herrensitz);⁷/ severno in južno. V vsaki po eno trto. Nekoliko lepih in plemen. sadov obrodila je trta v prvi. Dalmatinka v drugi ni letos še rodila. Dekorativno sta obe lepo*

5. Osno usmerjen pogled z vrta proti hiši, ki mu dominira volumen vegetacije okrasnega vrta, 2010

⁶ Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 145.

⁷ Kot v gosposki hiši.

razraščene. /:NB. imam pa na vrtu celi "nograd" najplem. sort = šmarnica, othelo, izabela:/ Pridem s prošnjo: poslala ste mi solnčen jesenski pozdrav – v njem grozde tele oblike⁸ Famos. Ali bi mogla prilično dobiti le teh sadičico za v lonček. Sicer ne vem koliko časa bom še zemljo tlačil.⁹ vseeno – malo sadičico bi rad imel v lončku. Morala bi se lepo z zemljo vred izkopati in takoj skrbljivo v lonček Vložiti – spomladi pa sem poslati. /Imam razne specialite rastlin tudi malo oljko, fige etc./...«¹⁰

Plečnikovo zanimanje za trto se ponovno kaže v pismu iz 13. marca 1934: »Ca-rissima,... Vem, prosil sem vas za plemenito trto v posodi. Imam dvoje rastlinjakov, v obeh raste /:razen na vrtu:/ trta iz zemlje – ali to Vašo nisem nameraval vsaditi v zemljo. /:kader pridete v Ljubljano, pridite pogledati rastlinjake ...«¹¹ V zimskem vrtu – rastlinjaku – je imel poleg naštetih rastlinskih vrst pozimi tudi v pismih omenjene rožmarin in oleandre¹² (Sl. 7a, 7b).

V delu strehe v severni vhodni verandi oziroma rastlinjaku, kot ponosno piše Plečnik, je imel celo odprtino, ki je omogočala rast trte na prosto. V verandi je rasel še bršljan, med ostalimi elementi so bile postavljene tudi lončnice.

Suhadolc piše: »Plečnik je sadil različne rastline tudi v lončke, pa mislim, da z manjšo srečo. Ena njegovih gospodinj, služka Poldka, mi je rekla, da se on razume na sajenje rož v lončke kot zajec na boben. Toda v vhodni verandi se mu je posrečilo razpeljati bršljan, lep bršljan z velikimi zelenimi listi ...«¹³

V drugem delu vrta so po principu spontane razmestitve dominantno zasajena visoka drevesa, kot so oreh, gledičija, hrast in ginko. Po enakem principu je med drevesi zasajen še en sloj vegetacije, med katere so uvrščeni nižja drevesa ter

7a Plečnik v zimskem vrtu z oleandri in številnimi drugimi rastlinami

6. Pogled z vrta na hišo, obraslo z divjo trto, 2010

⁸ Sledi risba podolgovate grozdne jagode.

⁹ Plečnik je bil takrat star 61 let.

¹⁰ Petruša Štrukelj, *Pisma Jožeta Plečnika Emiliji Fon*, str. 37.

¹¹ Prav tam, str. 40.

¹² Prav tam, str. 80, 81.

¹³ Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 145.

visoko rastoče zimzelene in listopadne grmovnice. Po razrasti izstopajo magnolija, pušpan in bodika ali božje drevce, ki jo je Plečnik celo sam prinesel z Rakitne.¹⁴

Na skalnjaku so bile prvotno zasajene trajnice, o čemer govori citat: »Na vrtu si je naredil tudi dokaj velik skalnjak in vanj nasadil različne gorske in nižinske rastline, ki jih je največ dobil od ravnatelja mestne vrtnarije Lapa.«¹⁵ Na stari fotografiji so vidni celo brini (glej sl. 4).

Iz zapisa pogovora med Plečnikom in Emilijo Fon ob obisku v Trnovem, 8. junija 1934, je mogoče dobiti vpogled v rastlinske vrste, ki so prav tako rasle na vrtu: » ... Ko sva prišla ven, sva se ustavila najprej pri rožmarinu. Imel ga je v dveh lončkih, močno razvite rastline. Še se je poznalo cvetje. "Ta rožmarin je cvetel, ves v lila cvetju je bil kot nevesta." Odrezal mi je od vsake en vrh. Potem sva stopila naprej, rezal mi je vrtnice, potonke, turške nageljne. "Tu imate, da boste vedeli, da ste bili pri fantu. Je pa res, takih fantov je malo, da bi imeli rože." Šla sva mimo gredic polnih pelina. »Tega je veliko v meni.« S temi besedami se je sklonil in mi odrezal košat vrh ... "Ali ni tam jasmin? Boste dali tudi malo jasmina?" Odrezal mi je dve lepi vejici. "Sedaj vam bom pokazal, kje je moja meja." Šli smo deleč, deleč, potem se je ustavil in rekel "tukej." "Moj Bog toliko, sej se komej še hiše vidi! Seufzerallee."¹⁶ ... Ob potu, ob katerem so posejane trte: "to je moja Seufzerallee. Tu imate rože, da boste vedeli, da ste bila pri fantu. Tale lonček, ... se ne morem spomniti – raste v Italiji in ima belo cvetje, ki dobro diši – boste že videli" (= mirta).«¹⁷

Na meji z župnijskim vrtom raste prostorastoča živa meja, ki jo tvorijo različne grmovne vrste vegetacije, kot so kalina, španski bezeg, šipek, forzicija in jasmin. Ob zelenjavnem vrtu so zasajena sadna drevesa in ginko. Plečnik leta 1951 takole opiše stanje na vrtu: »Trto othelo obrali in oglodali so precej kosi. Breskve

¹⁴ Prav tam, str. 146.

¹⁵ Prav tam, str. 145.

¹⁶ Aleja vzdihljajev.

¹⁷ Petruša Štrukelj, *Pisma Jožeta Plečnika Emiliji Fon*, str. 45–46.

so drobne, degenerirane. Hruške zvečine črvive – jabolka docela. Koruza – se mi zdi, je dobro obrodila. Krompirja – pravijo, bo dost za nas vse. Solata, zelje etc. kot vedno v Trnovem ... »¹⁸ Ob od hiše zelo oddaljeni zahodni meji vrta je dal Plečnik zasaditi drevored brez,¹⁹ ki je oblikoval mejo vrta in predstavljal edino formalno zasajeno vegetacijsko prvino v tem prostoru. V devetdesetih letih je bil drevored, zaradi starostnega propadanja dreves in negativnega vpliva nove stanovanjske gradnje, postopoma odstranjen.

GRAJENE PRVINE

Tako kot vegetacija so bile tudi grajene prvine na vrt umeščene spontano in postopoma, kar je bilo večinoma povezano z gradnjo objektov, s katerimi se je Plečnik trenutno ukvarjal. Na vrtu je preizkušal različne kombinacije gradiv in njihovih obdelav, uporabljal je prefabricirane grajene prvine in prototipe s svojih objektov. Med najstarejše prvine, ki jih je Plečnik ohranil iz prvotnega vrta, sodijo ograjni betonski stebriči, postavljeni na severni meji z župnijskim vrtom in ob severni meji vrta dokupljene hiše. Meja z župnijskim vrtom je bila nivojsko ločena s kamnito zložbo. Ob Karunovi ulici je vstopni prostor v hišo poudarjen z vzhodno in severno fasado, ki sta obloženi z opeko, med katero so vzdani različni kosi kamna ter členitve z arhitekturnimi kamnoseškimi fragmenti in kapiteli. Hodnik ob vhodu je tlakovan s pravokotnimi teraco ploščami, ki so ostale od gradnje stadiona.²⁰ Obroba ob hodniku in poti v nadaljevanju je zgrajena iz vodovodnih betonskih cevi. Tlakovan plato ob hiši sestavljajo kamnite plošče, kamnoseški ostanki raznih velikosti in oblik. Po besedah Antona Suhadolca sta jih s Plečnikom večkrat prestavljala.²¹ Na robu platoja je bil postavljen teraco drog za zastavo. Na platoju je postavljen manjši kamniti steber s kamnito vazo in teraco steber z železnim križem, ki predstavlja nadštevilni steber s Čevljarskega mostu, prilagojen lokaciji (Sl. 8).

Plečnik 28. aprila 1934, trinajst let po preselitvi v hišo, v pismu Fonovi ponovno govori o ureditvi vrta in stebru: »*Draga in spoštovana moja!* ... *Tam pri nas v Trnovem pa za enkrat res čisto čedno postaja – dokler ne bo vse pohojeno in zanemareno. Seveda velja – le pridite si vse ogledati: vrt je precej v redu, v četrtek postavili so mi nov steber – »rastlinjaka« – /:imam kar dva!:/ sta pa le zimobrana ...* »²² V osrednjem delu vrta je med potmi zložen uravnan skalnjak, pred katerim je v osi stebra z vazo postavljen kamnit stebrič.

Hojnice na peščenih poteh so sestavljene iz kvadratnih betonskih plošč. Ob poteh sta bila postavljena latnika z betonskimi nosilci in lesenimi latami. Ob vzhodnem robu okrasnega vrta, in delno tudi ob poteh, so postavljeni dvignjeni robniki iz betonskih kvadrov. Kot kompostnik, zadrževalniki vode s pipami in podstavek pod čebelnjakom so uporabljene betonske cevi različnih premerov. Južno fasado zim-

8. Nadštevilni steber s Čevljarskega mostu usmerja pogled na cerkev, 2015

¹⁸ Prav tam, str. 186.

¹⁹ Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 145.

²⁰ Hrausky, Koželj, Prelovšek, *Jože Plečnik, Dunaj, Praga, Ljubljana*, str. 94.

²¹ Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 145.

²² Petruša Štrukelj, *Pisma Jožeta Plečnika Emiliji Fon*, str. 42.

9. Zimski vrt s stebri z gradbišča Celjske
posojilnice in toplimi gredami, 2010

10. Plečnik na klopi, po letu 1940

skega vrta členijo štirje psevdojonski teraco stebri z gradbišča Celjske posojilnice. Pred zimskim vrtom so v okenskih oseh položene vkopane zimske grede (Sl. 9).

Na vrtu je bila med zadnjimi prvinami postavljena znamenita teraco klop z lesenim sedalom in naslonjalom, ki je bila po letu 1940 narejena po Plečnikovem načrtu za tivolsko promenado (Sl. 10).

POVZETEK ZNAČILNOSTI PLEČNIKOVE UREDITVE VRTA

Vrt ob Plečnikovi hiši je, z razliko od ostalih njegovih ureditev, začel po letu 1921 nastajati spontano oziroma brez podrobnejšega in zasaditvenega načrta, časovno pa pred vsemi ostalimi ureditvami odprtega prostora v Ljubljani ter hkrati z vrtovi ob Praškem gradu. Zasnova vrta je v skladu s hišo manj izrazita kot vse ostale kasneje nastale ureditve, vendar ima kompozicijske značilnosti, oblike prostorskega reda in krajinske prvine, ki so se sočasno ali kasneje pojavile tudi v ostalih Plečnikovih ureditvah odprtega prostora. Npr.:

- V hiši in na vrtu so uporabljeni prefabricirani gradbeni elementi, prototipi elementov iz drugih Plečnikovih objektov in stari kamniti fragmenti.
- V zimskem vrtu in verandi, na platoju pred hišo in na poteh so sestavljeni tlaki iz prefabriciranih gradbenih elementov, elementov iz drugih Plečnikovih objektov in stari kamniti fragmenti.
- Za vzpostavljanje povezave bivalnih prostorov z vrtom so bili zgrajeni veranda, zimski vrt in balkon.
- Z vzdolžnimi poteki poti se vzpostavlja osna ureditev prostora.

- Kot akcent za poudarjanje osi so postavljeni steber in stebriča.
- Na vrtu so postavljeni skalnjak, latnik, klop in čebelnjak.
- Hiša je obraščena z divjo trto.
- Na vrtu se pojavljata organski in geometrijski zasaditveni vzorec.
- Na vrtu je zasajen brezov drevored.

PRENOVA VRTA

PROBLEMSKA IZHODIŠČA OBNOVE

Vrt ob Plečnikovi hiši je, od nakupa hiše leta 1915 do leta 2015, ko se je začela prenova, dočakal starost sto let brez radikalnejših sprememb. Verjetno je obstajal preden je hiša prešla v last bratov Plečnik, morda je kakšno drevo na vrtu že raslo in je bilo po Plečnikovih načelih celo vključeno v novo zasnovo, ki se je med letoma 1921 in 1957, ko je Plečnik živel v hiši, ustvarjalno izgrajevala po arhitektovih zamislih. Po Plečnikovi smrti je hiša z vrtom prešla v upravljanje nečaka Karla Matkoviča. Po njegovi smrti, leta 1971, so jo dediči prodali mestu Ljubljana. Leta 1972 je postala del takrat ustanovljenega Arhitekturnega muzeja Ljubljana,²³ danes s kompleksom upravljajo Muzej in galerije mesta Ljubljane.

Za vrt so v različnih obdobjih skrbeli različni oskrbniki, vzdrževalci in obdelovalci. V začetnem obdobju so bili to vrtnar, gospodinja, sosedje in nečak, zadnjih štiri-deset let vrt vzdržuje mesto Ljubljana. Vrt je bil v različnih obdobjih vzdrževan in obdelovan po vsakokratnih potrebah, zmožnostih, občutkih in navdihih, vsekakor pa predvsem v spoštljivem odnosu do Plečnikovih zamisli, po katerih je bil podvržen postopnemu in spontanemu sajenju rastlin, ki jih je vnašal celo Plečnik sam. Največ jih je prinesel mestni vrtnar Anton Lap, *»ki je bil Plečniku popolnoma zvest in vdan.«*²⁴ Plečnik leta 1946 piše Fonovi: *»Ko bo prišla prilika za kaj boljšega skušal bom dobaviti tudi primernejše rastline. Svojčas mi je bil prijateljski dodavatelj g. Lap – danes vladajo drugi v mestnem vrtu. Te dni bilo je obrezano drevje in grmičje našega vrta – bilo je to krajno potrebno, ker od sile zagoščeno.«*²⁵

V vrt so bile sčasoma vnesene nekatere nove vrste, zaradi načina vzdrževanja sta bili spremenjeni tudi marsikatera oblika in velikost rastline. Berlživost izvirne zasaditvene zasnove je bila v času rekonstrukcije vrta zato težje sledljiva, kar je mogoče utemeljiti tudi s citatom iz Plečnikovega resigniranega pisma Fonovi: *» ... Moj vrt seveda ni urejen. Zato ni bilo sredstev in prilik. To ali ono vtaknilo se je na "zdař Buh"²⁶ v zemljo. Najemnice se držijo trnovskega pravila: "solato noter – solato ven" – za drugo ni časa – še manj čuta, končno za nedolgo bo itak vse pokolhozeno,²⁷ počemu bi se človek brigal več kot za najnujnejše! ...«*²⁸

²³ Krečič, *Plečnikova hiša*.

²⁴ Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 146.

²⁵ Petruša Štrukelj, *Pisma Jožeta Plečnika Emiliji Fon*, str. 128, 129.

²⁶ Po naključju.

²⁷ Podržavljeno.

²⁸ Petruša Štrukelj, *Pisma Jožeta Plečnika Emiliji Fon*, str. 131, 132.

Dokumentarno osnovo za rekonstrukcijo vrtno zasnove je bilo torej mogoče najti le na starih fotografijah, v zapisih o vrtu in obstoječem stanju. Čeprav iz starih fotografij ni bilo mogoče natančneje razbrati rastlinskih vrst in mest saditev, je bila izvirnost zasnove utemeljena z ohranjenostjo glavnine vegetacijskih prvin, med katere sodijo drevesa in divja trta na fasadi hiše, bršljan in vinska trta na verandi ter vinska trta v in ob zimskem vrtu. Problem predstavljata velikost in razrast dreves, ki so previsoka glede na merilo hiše in vrta ter zato potencialno nevarna za zrušitev in povzročitev drastičnih poškodb na hiši, ki predstavlja neprecenljivo kulturno dediščino ter celostni dokument Plečnikovega dela in osebnosti.

Vrt je že po definiciji dinamičen prostor sprememb, tudi zato, ker ga je Plečnik sam spreminjal, dopolnjeval in dograjeval skoraj štiridesetletno obdobje bivanja v Trnovem. V primerjavi z zasaditveno zasnovo in vegetacijo so bile grajene prvine manj spremenjene in poškodovane in je bila zato tudi njihova prenova manj težavna in dvomljiva. Vprašanje eksaktnosti se je postavilo pri nadomeščanju že odstranjenih prvin, za katere načrti ne obstojajo in je bilo rekonstrukcijo mogoče narediti le na podlagi fotografij in najdenih fragmentov.

CILJ PRENOVE VRTA

Cilj preнове vrta je bil celostno ohraniti oziroma poustvariti zasnovo, kakršno je ustvaril Plečnik, ki mu je vrt predstavljal ustvarjalni poligon v sozvočju grajenega in zelenega. Prenova vrta je sledila načelom dokumentarnosti, argumentiranosti, ohranjanju, obnavljanju, sanaciji, rekonstrukciji, sledljivosti in postopnosti posegov ter viziji, ki bo s sprotnim strokovno nadzorovanim vzdrževanjem in monitoringom vegetacije dolgoročno zagotavljala verodostojno podobo Plečnikovega vrta.

POSEGI PRENOVE

- Arboristično so bila sanirana velika drevesa, kot so hrast, gledičija, oreh in ginko v osrednjem delu vrta. Zaradi ohranjanja prvobitnega videza oziroma značilnega habitusa dreves so bili izvedeni manj radikalni posegi, ki se bodo postopno nadaljevali. Potreben je proces stalnega spremljanja trdnosti dreves, ki kažejo znake poškodb ali bolezni in zato možnost zrušitve na objekt.
- Odstranjena je bila samonikla, prerasla, neustrezno dosajena in poškodovana grmovna podrast. Izvedeni sta bili korekcijska in pomladitvena rez pri preraščenih grmovnicah v živi meji.
- Divja trta ob fasadi hiše je bila zaradi izvedbe fasade, izolacije in drenaže hiše začasno izkopana in deponirana. Po končanih delih je bil del trte s korenin-skim sistemom vrnjen na prvotno mesto saditve. Narejeni so bili potaknjenci in sadike, ki bi bili posajeni v primeru, da stara sadika ne bi uspevala.

- V zimskem vrtu in verandi bosta posajeni trti iz vrst, ki so razbrane iz dokumentov.
- Ob zimskem vrtu je bila zasajena trta, ki je bila zaradi izvedbe fasade, izolacije in drenaže hiše začasno izkopana in deponirana.
- V tople grede ob zimskem vrtu so bile posajene zelenjavne trajnice, zelišča in dišavnice, ki bodo zagotavljal trajnejše urejen videz.
- Skalnjak je bil očiščen, odstranjene so bile neustrezno zasajene in razraščene grmovnice, ki so prekrivale pogled na hišo in vrt. Zasajene so bile primernejše nižje trajnice, razbrane iz dokumentov.
- Ob skalnjaku je bil ponovno postavljen najdeni in razbiti kamniti stebrič.
- Robovi kamnitega platoja, peščenih površin in poti z robniki so bili obsajeni z obstoječimi in iz dokumentov razbranimi cvetočimi trajnicami.
- Na zahodni meji vrta je bil ponovno posajen brezov drevored.
- Tlakovan plato ob hiši je bil odstranjen, izvedena sta bila odvodnjavanje in nivojsko urejanje. Deli poškodovanega tlaka so bili zamenjani in nadomeščeni oziroma očiščeni in ponovno nameščeni na podlagi posnetka obstoječega stanja.

- Robniki ob poteh, med peščeno potjo, trato in gredami so bili očiščeni, nivojsko urejeni, poškodovani mestoma zamenjani in dopolnjeni.
- Peščene poti so bile nivojsko urejene, nasute in utrjene.
- Obnovljeni sta bili kovinska vhodna vrata in ograja ob cesti.
- Deli čebelnjaka, ki so bili poškodovani, so bili nadomeščeni, ostali pa sanirani po restavratorskih postopkih za les.
- Klop iz teraca je bila očiščena, leseni deli so bili očiščeni oljnate barve in po originalni zasnovi premazani s transparentnim zaščitnim sredstvom.
- Ograjni stebriči so bili očiščeni, manjkajoči nadomeščeni.
- Latnik in jambor sta bila ponovno izdelana in postavljena po ohranjenih fragmentih in posnetkih, vidnih na starih fotografijah.
- Latnik bo po navedbah obsajen s trto in vrtnicami.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Ljubljana je leta 2009 izdal kulturnovarstvene pogoje za ureditev vrta ob Plečnikovi hiši, krajinsko ureditveni načrt za rekonstrukcijo vrta je leta 2010 izdelal Studio AKKA d. o. o., dela je leta 2015 izvajal Javni zavod Arboretum Volčji Potok, konservatorski nadzor je vodila mag. Darja Pergovnik, univ. dipl. ing. kraj. arh., konservatorska svetnica.

ZAKLJUČEK

Vrt je bil grajen, zasajen, raščten in preraščten v skoraj stoletnem procesu, zato tudi njegova prenova ne bo končana z otvoritvenim dnem. Proces bo postopen, stalen in dolgotrajen, zato je najpomembnejše, da je izdelan načrt vzdrževanja, ki mora biti zagotovilo, da bo ureditev v skladu s konservatorsko prenovo in bo mogoče vedno povzeti Plečnikov stavek iz leta 1934: *»Kaj ni lepo tukaj? Kaj si morete misliti lepšega, kot pogled na vrtove?«*²⁹ Enakih misli je bil tudi dvanajst let kasneje, čeprav je bilo vsesplošno stanje že spremenjeno: *»Vrt je en silno plemenit užitek.«*³⁰

²⁹ Prav tam, str. 46.

³⁰ Prav tam, str. 132.

